

УДК 371.315(438)

Ольга Ткачук

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПОЛЬЩІ

У статті розглядаються особливості застосування іншомовної комунікативної компетенції у школах Польської Республіки. Визначається поняття комунікативної компетенції та окреслюються основні особливості комунікативного методу, втілені на практиці. Розглядаються типові комунікативні вправи. Досліджуються критерії оцінки складності комунікативних вправ.

Ключові слова: комунікативна компетенція, іншомовна освіта, комунікативний метод.

Початок ХХІ століття характеризується інтенсивним розвитком глобалізаційних та інтеграційних процесів, які суттєво позначилися на всіх напрямках розвитку польського суспільства: політичному, економічному, культурному, освітньому. Перед Польщею як країною Європейського Союзу постала ціла низка взаємопов'язаних проблем щодо оновлення системи освіти з урахуванням рекомендацій Ради Європи та Європейської Комісії з питань освіти і культури. Головною метою навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах стало формування в учнів комунікативної компетенції (оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування), використання її як інструмента у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу [1, с. 224].

Проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемі комунікативної компетенції присвячена значна кількість праць зарубіжних та вітчизняних вчених: Шеверун Н., Ласковські М., Мартон В., Павлак М., Стерн Г., Шульц А., Вербінська Д., Заяц Й. Їх дослідження набули особливої актуальності в сучасних умовах змісту шкільної іншомовної освіти в рамках комунікативно-орієнтованого підходу.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей іншомовної комунікативної компетенції в загальноосвітніх закладах Польщі.

Мовна компетенція дозволяє породжувати, отримувати і розуміти нескінченну кількість речень мови, яку людина освоїла. Це дуже важливо для процесу навчання іноземним мовам.

Олександр Шульц (Aleksander Szulc) перераховує три підгрупи мовної компетенції:

– граматична компетенція, що стосується тільки формальної сторони мови,

- лексико-тактична компетенція, яка посиляється на різні види лексичних одиниць, встановлених в даній мовній системі,
- комунікативна компетенція [2, с. 115].

Нас в першу чергу цікавить комунікативна компетенція людини, яка включає вміння мовної поведінки в різних позамовних ситуаціях, відповідно до закладених в ній реакцій. Це здатність ефективного надання і отримання (декодування) мовних повідомлень з різними функціями і в різних контекстах. Таким чином, комунікативна компетенція включає в себе соціально-культурний контекст і, звичайно, бере до уваги вміння оперувати антонімічними, омонімічними, синонімічними, фразеологічними елементами мови і значеннями, не вираженими чітко у висловлюванні.

Комунікативна компетенція є основним питанням комунікації. Не досить мати лише хорошу ідею аби здійснювати спілкування. Комунікативна компетенція виробляється за допомогою комунікативних методів та стратегій. Ми вчимося їм у відповідному середовищі за участю найближчих людей в родині, потім у школі, на роботі, за допомогою літератури, преси [3, с. 28] та засобів масової інформації. Комунікативна компетенція вимагає від користувача мовою оволодіння правилами створення, застосування і сприйняття висловлювань, визначеними даною подією, конкретною мовною ситуацією [3, с. 29].

Комунікативний метод в навчанні іноземної мови домінував останнє десятиліття ХХ століття в Польщі. Поряд зі зміною політичної системи і впливу навколишнього світу на навчання мови з метою ефективного спілкування, навчання комунікативного методу в кін. 80 – поч. 90-х років сприймався як інноваційний, практичний і найкращий. Сьогодні, озиряючись назад, можна об'єктивно оцінити переваги та недоліки цього методу [4, с. 50].

В чому ж полягає комунікативний метод? Мартон (Marton) називає основні особливості комунікативного методу, втілені на практиці:

1. Більша частина уроку призначена для розвитку навичок мовлення. Часто вправляння в інших навичках (читання тексту, слухання запису) є лише підготовкою до вправ на розвиток мовлення.

2. Більшість вправ, орієнтованих на говоріння, передбачає спонтанне використання мови, аби учні були творчими і виражали свої справжні думки, засновані на тому, що вони вже знають про мову. Шаблонне, голосне повторювання записаного тексту не має місце в даному методі.

3. В класі використовується в основному мова, яка вивчається. Іноземна мова вживається для вираження команд, пояснення і т.д. Іноді для того, щоб краще зрозуміти, використовується рідна мова, але відхід від іноземної мови розглядається як виняток, а не правило.

4. Вправи, що використовуються в класі зосереджені на передачі інформації, вираженні значення, а не мовної форми.

5. Навчання граматиці відбувається як би «між іншим». Немає свідомого пояснення граматичних правил, не практикуються вправи, які стосуються традиційних тестів [5, с. 38].

6. Граматичні помилки не виправляються вчителем. Якщо семантична інформація зрозуміла одержувачу, то помилки ігноруються. Якщо ж ні, то вчитель виправляє учня за допомогою т.з. розширення. Наприклад, коли на питання *What did you have for breakfast?* учень відповідає *I have cornflakes*, учитель повторює відповідь учня, в той же час розширюючи і вживаючи правильну форму: *Oh, I see, you had cornflakes*.

7. В комунікативному методі змінена традиційна роль учителя. Вчитель уже не центральна особа, єдиний постачальник інформації. В комунікативному методі вчитель є помічником, чия роль полягає у виборі теми, вправ для розвитку розмовної мови, допомозі і слідкуванні за процесом оволодіння іноземною мовою.

8. У зв'язку зі зміною ролі вчителя, заняття в класі часто проводяться в парах і малих групах.

9. Типовими комунікативними вправами, що використовуються на уроках, є вправи, в яких учні повинні подолати інформаційний розрив, а не вирішити подану вчителем проблему. Наприклад, учні отримують справжній розклад руху, карти, і їхнє завдання полягає у визначенні найекономнішого способу дістатися до певного місця за певний час.

10. При виконанні комунікативних вправ, учень часто використовує комунікативні стратегії. Він може описати те, що хоче сказати, передати значення слова за допомогою жестів або просто запитати вчителя. Вчитель не тільки сприймає вживання учнями комунікативні стратегії, але свідомо заохочує до їх використання [5, с. 39].

Типові комунікативні вправи – це вправи, мета яких полягає в наданні учням можливості реалістичного використання мови, зосередивши свою увагу на завданнях, проблемах, темах, а не на конкретному мовному питанні. До найважливіших видів вправ, які найчастіше обговорюються в літературі, відносяться:

- повідомлення та виконання команд,
- переказування інформації не в тій формі, в якій ця інформація прийнята (наприклад, усна інформація викладена на папері у формі листа),
- вправи з інформаційною прогалиною,
- вправи на узгодження (типу головоломки),
- вирішення поданої проблеми,
- завдання на основі висловлювань учнів,
- рольові ігри, симуляції, метод драми [4, с. 4].

Всі ці комунікативні вправи привабливі з погляду різноманітності. Більше того, вони дають можливість мовного вправління в ситуаціях, близьких до реальних, заснованих на передачі змісту й цікаві самим учням,

бо відносяться до них самих. У той же час вони мовно менш складні [4, с. 55].

Спостерігаючи уроки іноземної мови в польських школах можна зробити висновок, що для багатьох вчителів, знання англійської, німецької або французької мови часто зводиться до засвоєння й автоматизації поданої в підручниках граматики і лексики, або опанування навиками правильної вимови [6, с. 36].

На додаток до знання різних підсистем мови та здатності їх грамотно використовувати, користувач також повинен володіти мовленнєвою компетенцією, тобто здатністю створювати різні типи усної та письмової мови, в яких зв'язки між реченнями логічно і граматично правильні. Ця компетенція дозволяє також вправно розпочинати, підтримувати та завершувати розмову в типових повсякденних ситуаціях. Знання мови включає в себе і соціолінгвістичну компетенцію, яку можна визначити як здатність диференціації мови і добір відповідних мовних засобів так, щоб вони добре підходили до ситуації та знання обов'язкових в даній спільноті соціокультурних норм. Іншими словами, навіть відмінне знання граматики і лексики та досконала вимова можуть бути недостатніми для досягнення комунікативної мети, якщо мовні засоби, що використовуються, будуть дуже неформальні, а вживання певного слова сприйматиметься як ознака неповаги до співрозмовника [6, с. 37].

Щоб використовувати комунікативні вправи на всіх мовних рівнях, Стерн (Stern Н.) пропонує наступні критерії для оцінки складності комунікативних вправ.

1. Критерій передбачуваності – непередбачуваності

Автентичне мовлення відрізняється з точки зору передбачуваності. Звичайні розмови, наприклад, привітання, побажання, або різні ввічливі форми, як правило, стереотипні. Завдяки цьому мова, що використовується в них, в деякій мірі передбачувана. Результатом є те, що мова стандартних висловів простіша і, отже, її можна вивчити вже на ранніх стадіях навчання. Із зростанням мовної компетенції учнів, введені комунікативні вправи повинні мати різний ступінь передбачуваності, і, таким чином, характеризується більшою непередбачуваністю мовлення.

2. Критерій сприймання – продукування

Реальна мовна комунікація включає в себе одночасне користування рецептивними і продуктивними навичками: слухати і відповідати, писати і читати. Проте, загальновідомо, що навички, орієнтовані на отримання інформації, розглядаються як простіші, ніж говоріння чи письмо. У зв'язку з цим, на ранніх стадіях вивчення мови слід приділяти більше уваги тим вправам, в яких продуктивні навички зводяться до мінімуму. Хорошим прикладом можуть служити комунікативні вправи типу «отримання та виконання команд». У цих вправах учень демонструє розуміння, виконуючи рух, малюючи і т.д. [7, с. 199].

3. Критерій тривалості висловлювання

Широко відома проблема, що комунікативні вправи, які вимагають від учнів довго говорити, складніші. Туди ж відноситься і довгий текст для прослуховування. Таким чином, рекомендується, щоб на ранніх стадіях вивчення мови вчителі використовували короткі записи і вправи, які вимагають від учня коротких висловлювань.

4. Критерій підтримки контексту

Комунікативні вправи, які вбудовані в контекст, простіші. Наприклад, легше слухати команду і малювати, ніж малювати, вислухавши всі інструкції. Відповідно до цього, комунікативні вправи, засновані на русі чи візуальних засобах, легше провести, ніж ті, які ґрунтуються виключно на усній інформації.

5. Критерій мовної складності переказування змісту

Складність змісту може ґрунтуватися на виборі учнем невідомої лексики і граматичних структур. В записаному тексті труднощі збільшуються за рахунок слухання більш ніж одного голосу, в тексті для читання, в зв'язку з необхідністю інтерпретувати зміст тексту, читання «між рядків». З метою зниження мовної складності переказування змісту, варто уникати комунікативних вправ, заснованих на таких текстах у класі, які мовно не підготовлені до їх виконання [7, с. 200].

6. Критерій знання змісту

Комунікативні вправи, засновані на відомих учням поняттях, легші для розв'язання, ніж ті, які засновані на абсолютно нових темах. Важливо, щоб менш розвинені класи вибирали вправи з точки зору цікавості предмета і були вже відомі учням.

7. Критерій ясності переказу

Легше зрозуміти і виконати комунікативні вправи, якщо вони ґрунтуються на виразних записах або розбірливо написаному тексті. Іноді навіть відома форма переказу змісту може істотно полегшити виконання завдання і позитивне налаштування учнів зростає, збільшуючи шанси на належне виконання.

8. Критерій усунення стресу

Виконання комунікативних вправ утруднюється в стресових ситуаціях, фізичного або психічного дискомфорту, ворожості. Позитивна атмосфера на основі взаємного визнання, розуміння і внутрішнього спокою сприяє ефективності комунікативного уроку. Варто пам'ятати про емоційні чинники навчання, перш ніж приймати рішення про використання комунікативних вправ [7, с. 201].

Формування іншомовної комунікативної компетенції в учнів середніх навчальних закладів на сучасному етапі розвитку світової спільноти слід розглядати як обов'язкову складову загальної підготовки. Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетенції слід розробляти нові методологічні підходи і

визначати педагогічні умови їх реалізації, над чим сьогодні працюють вітчизняні, зарубіжні вчені та педагоги-практики.

Отже, навчання комунікативній компетенції цілком виправдане і повинно бути важливою частиною навчання іноземних мов, оскільки все більше учнів тепер має можливість для спілкування з іноземцями в Польщі та закордоном. Сподіваємося, що вчителі будуть вживати належних заходів для створення в учнів необхідної комунікативної компетенції для більш ефективного досягнення комунікативних цілей [6, с. 44].

На закінчення можна стверджувати, що комунікативний метод буде довго царювати в методиці викладання іноземних мов. Його основною ідеєю є навчання спілкуванню іноземною мовою. За допомогою цього методу і вчитель, і учень можуть проявити свою творчість, що слід розглядати як універсальний внесок комунікативного методу в методику навчання [4, с. 57].

Ми навчаємо і вивчаємо мову тільки в комунікативних цілях. Комунікативний підхід як і раніше є привабливою моделлю для навчання [8, с. 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шеверун Н. В. Реалізація іншомовної освіти в школах Польщі / Н. В. Шеверун // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 9. – С. 224.
2. Szulc A. Podręczny słownik językoznawstwa stosowanego / A. Szulc. – Warszawa PWN, 1984. – P. 115.
3. Laskowski M. Rola i znaczenie kompetencji komunikacyjnej w procesie nauczania języków obcych / M. Laskowski // Języki Obce w Szkole. – 2003. – № 2. – С. 28–29.
4. Werbińska D. Metoda komunikacyjna – więcej blasków czy cieni? / D. Werbińska // Języki Obce w Szkole. – 2003. – № 1. – С. 50–57.
5. Marton W. Methods in English Language Teaching. Frameworks and Options, Prentice Hall International, 1988. – P. 38–39.
6. Pawlak M. Kompetencja strategiczna i strategie komunikacyjne na lekcjach języka obcego / M. Pawlak // Języki Obce w Szkole. – 2006. – № 4. – С. 36–44.
7. Stern H. H. Issues and Options in Language Teaching / H. H. Stern. – Oxford University Press, 1992. – P. 199–201.
8. Zając J. Kompetencja komunikacyjna w nauczaniu języków obcych – retrospekcje, introspekcje i prognozy / J. Zając // Języki Obce w Szkole. – 2004. – № 2. – С. 8.